

„Jerbo je zaista Starčević mudra glava, i jedna zvizda naša!”¹

Prisjećanje na ključne figure hrvatske jezične povijesti i njihov prinos izgradnji hrvatskoga jezika kakvoga imamo danas važno je za očuvanje svijesti o hrvatskoj neovisnosti. A jedna od nezaobilaznih ličnosti hrvatske jezične, ali i kulturne baštine uopće jest i pop Šime Starčević (Žitnik, 1784. – Karlobag, 1859.). Monografija Diane Stolac i Vesne Grahovac-Pražić *Šime Starčević – od riči do Ričoslovja* (Državni arhiv u Gospiću, Gospić, 2015.; urednik Ivica Mataija) jest ne samo prvi cjelovit prikaz života i djela ovoga vrsnog jezikoslovca, nepokolebljiva polemičara i predana duhovnika nego i još jedna potvrda potrebe isticanja uloge jezika u valorizaciji (i revalorizaciji) onodobnih jezikoslovnih, ali i društvenih, političkih i uopće kulturnih zbivanja na ovim prostorima.

O važnoj ulozi Šime Starčevića u hrvatskoj kulturnoj povijesti svjedoče i *Proslav* knjige, koji potpisuje msgr. dr. Mile Bogović, biskup ličko-senjski u miru, te ulomci iz recenzija prof. dr. Josipa Lisca i izv. prof. dr. Ines Srdoč-Konestre.

Uvodno je poglavlje *Život i djelo Šime Starčevića* posvećeno povijesnim, geografskim i suvremenim značajkama Like i njezinih stanovnika, koje su nužne za razumijevanje osebjunoga lika i brojnih djela ovoga tihog pregaoca.

Okosnicu knjige čine poglavlja koja se bave Starčevićevim jezikoslovnim i vjerskim radom. U kontekstu hrvatske gramatikologije Starčević se izdvaja kao autor prve gramatike francuskoga jezika na hrvatskome jeziku *Nova ricsoslovica iliricsko-franceska* (Trst, 1812.) te prve gramatike u kojoj se ustrojstvo hrvatskoga jezika opisuje bez uspoređivanja s nekim drugim jezikom *Nova ricsoslovica iliricska* (Trst, 1812.). Dodaju li se ovome i njegova gramatika u nastavcima, koja je 1849.

– 1850. izlazila u *Glasniku dalmatinskom* u ciklusu *Ričoslovje*, te brojni polemični članci, kritike, recenzije i savjeti, čudi donedavno zanemarivanje Starčevićeva rada u kontekstu jezične politike i planiranja jezika. Ustrajući u zalaganju na jezičnim oblicima javne komunikacije utemeljene na hrvatskome jeziku, konkretno na ličkim novoštokavskim ikavskim govorima, te sustavnim upućivanjem na važnost normiranja hrvatskoga jezika Starčevići su jezikoslovni radovi i danas jedan od najboljih pokazatelja novoštokavskoga obilježja standardizacije hrvatskoga jezika prije same kodifikacije novoštokavske norme.

¹ Prosvjetni list *Zora dalmatinska* (1846: 346).

Ne odustajući od svojih jezikoslovnih nastojanja i javne kritike onodobne društveno-političke situacije, Starčević se u svojim zrelim godinama okreće prosvjetiteljskomu radu i pisanju didaktičko-vjerskih i teoloških djela. Svih pet tiskanih knjiga i rukopisi vjerske tematike svjedoče da ih je prilagođavao sredini, vremenu, čitateljima, ponešto dodavao i dotjerivao, a u jeziku ostao dosljedan jasnomu i prirodnomu izrazu, pročišćenomu od bilo kakvih nejasnoća, i naraciji prilagođenoj potrebama duhovne prosvjetiteljske pedagogije i didaktike.

Treću cjelinu *Rukopisna ostavština Šime Starčevića* čini popis i opis 16 svezaka, gotovo tisuću listova, radova vjerske i jezikoslovne tematike, koji se pripisuju upravo Šimi Starčeviću.

Kakva je i kolika važnost Šime Starčevića u kontekstu suvremene filologije te je li rad na njegovoj ostavštini zaokružen ovom knjigom pitali smo autorice Dianu Stolic i Vesnu Grahovac-Pražić.

HJ: Šime Starčević jedan je od tihih pregalaca koji su ostavili nezanemariv trag u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Tko je Šime Starčević?

DS i VGP: Šime Starčević, svećenik, jezikoslovac, pisac, polemičar, vrhunski intelektualac svojega vremena po mnogo čemu je zanimljiva osoba. Određen je svećeničkim pozivom i brigom za hrvatski jezik te prosvjetom puka u kršćanskome nauku i svakome drugom na materinskome jeziku. On je pisac prve gramatike hrvatskoga jezika štokavske stilizacije kojoj je metajezik hrvatski jezik, pisac dvojezične francusko-hrvatske gramatike kojom uvodi učenje francuskoga jezika u naše prostore, purist u najboljemu značenju riječi, vrsni homiličar, pisac vjersko-didaktičkih knjiga, pisac udžbenika, oštri polemičar, publicist... Djelujući izvan tadašnjih društvenih i kulturnih središta ostvario je opus kojim nadmašuje svoje vrijeme. Šime Starčević iznimna je pojava u povijesnome i jezikoslovnome smislu.

HJ: Kako je činjenica da je rodom i radom bio vezan za Liku utjecala na Starčevića?

VGP: Kako smo navele u knjizi, dva su Starčevića neizbrisivo obilježila hrvatsko 19. stoljeće: Šime prvi dio, a sinovac Ante drugi dio. Iako je najveći dio života proživio u Karlobagu, malome mjestu podno Velebita, mlade godine provedene u Žitniku u Lici oblikovale su ga za čitav život. Bio je u iznošenju stavova oštar i dosljedan, katkad bismo rekli i tvrdoglav. Ponio je iz rodne Like domoljubni zanos, ljubav prema štokavštini, skromnost i ljubav prema čovjeku. Josip Horvat još je 1940. istaknuo da se pleme Starčevića u Lici isticalo čvrstinom i radom, što nalazimo i kod našega Šime Starčevića. Sjetimo se samo epizode kad se kao mladi svećenik u Gospiću suprotstavio generalu Marmontu, koji je htio oskrnuti crkvu smještanjem konja u nju.

DS: Da, ta slika jako mnogo govori o Šimi Starčeviću, a važna je i za njegov kasniji jezikoslovni rad. Naime, generala Marmonta zadivio je njegov nastup, potpuno neočekivan u „ličkoj zabiti”, te je omogućio tada zaista mladome svećeniku da pripremi i objavi francusku gramatiku za vojničku mladež, dok je Starčević u istoj godini – 1812. – u tiskari Gaspara Weisa objavio i gramatiku hrvatskoga jezika.

HJ: Zašto je Starčevićeva jezikoslovna djelatnost sve donedavno bila na marginama interesa hrvatskih jezikoslovaca?

DS: Kad je 2002. godine Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje pokrenuo svoju biblioteku *Pretisci*, nakon čelnoga mjesta danoga prvoj hrvatskoj gramatici Bartola Kašića, objavljen je, kao drugi u (pokazalo se tijekom vremena uspješnom i dugom) nizu pretisak Starčevićeve *Novo ričoslovice iliričke*. Time je pokazano kakvo visoko mjesto zaslužuje, a time je ispravljena i nepravda nanesena prešućivanjem njegova djela. Izvršna popratna studija Branke Tafre upoznala je nove generacije filologa sa Starčevićevim doprinosom povijesti hrvatske gramatikologije. Velika dvjestota obljetnica objavljivanja 2012. bila je dobrim povodom da se sažmu spoznaje o Starčevićevu radu, a svojom smo knjigom željele dati svoj doprinos. Knjiga je malo zakasnila za obilježavanje obljetnice (smijeh), ali sada je ponuđena stručnoj javnosti.

VGP: Moramo priznati da su se Starčevićem početkom 20. stoljeća bavili povjesničari i jezikoslovci. Teško je danas reći zašto je ipak njegov rad ostao po strani jezikoslovnih interesa. Možemo pretpostaviti da su razlozi u tome što su procesi standardizacije otišli u drugome smjeru. Starčević je do kraja života pisao štokavskom ikavicom i grafijom bez dijakritičkih znakova, što nije odgovaralo zbivanjima u Zagrebu, pogledima iliraca koji su imali političku podršku. Možda su njegovi oštri polemički tonovi doprinijeli tomu. Činjenica je da je malo objavljivao jer nije htio pristati na tiskanje rogatim slovima, kako je nazivao gajicu, što je isto utjecalo na recepciju njegova rada.

HJ: Kao svećenik Šime Starčević bio je omiljen među svojim župljanima. Koliko je njegova homiletička, i uopće vjerska, ostavština i danas aktualna?

VGP: Imamo zapisa o tome. Bio je krhka zdravlja, živio skromno. Zabilježeno je da su župljani nakon smrti nosili njegov lijes mjestom kao da je svetac. Postoji fotografija s početka 20. stoljeća na kojoj su žene koje mole uz njegov grob kao na posvećenome mjestu prilikom blagdana. U propovijedima slijedi poetiku prosvjetiteljske propovijedi, što znači da želi širiti i produbiti vjeru svojih župljana, ali i poučiti, a nerijetko i kritizirati zbog praznovjerja. Starčević u propovijedima uvijek polazi od biblijskoga konteksta, pa mu propovijedi funkcioniraju i danas ako zanemarimo njegovu potrebu da se uvijek obraća konkretnim slušateljima. Ostala su djela priručnici za vjerski odgoj te u tome kontekstu mogu funkcionirati u povijesnoj slici takvih priručnika. Potrebno je istaknuti da vjerska djela pokazuju snagu i svu veličinu njegove vjere, koju je htio prenijeti čitateljima i učenicima. Isto tako otkrivaju ga kao vjerskoga didaktičara i prosvjetitelja koji vjeruje u odgoj i obrazovanje te snagu napisane riječi.

HJ: Veliko su zanimanje javnosti izazvali rukopisi koje opisujete u knjizi. Koji su vaši sljedeći koraci u potvrdi da je doista riječ o neobjavljenim radovima Š. Starčevića?

DS: U Arhivu Hrvatske provincije Družbe Isusove u Zagrebu čuva se rukopisna ostavština (u zaostavštini ličkoga popa Davorina Martina Krmpotića) označena kao ostavština popa Šime Starčevića, o kojoj je 2009. godine arhivar Hrvatske provincije Družbe Isusove p. Valentin Miklobušec obavijestio ličko-senjskoga biskupa dr. Milu

Bogovića, a on nam je ljubazno prosljedio tu vrijednu informaciju. Valentin Miklobušec dopustio je ne samo uvid u rukopise nego i snimanje, tako da smo bile u mogućnosti detaljno predstaviti rukopisnu ostavštinu. Obojici na tome odsrca zahvaljujemo. Riječ je o 16 svezaka s ukupno više od tisuću listova. U njima su cjeloviti rukopisi gramatika, udžbenika i vjerskih tekstova, potom fragmenti većih cjelina, neki s potpisom Šime Starčevića, a neki bez prvih stranica. U arhivu su materijali razvrstani u dvije skupine s oznakama A – jezikoslovni tekstovi i B – vjerski tekstovi, pa smo ih i mi tako predstavile javnosti. Ovo su, pored rukopisa naslova *Kratki i gladki odgovori na ona, Koja se ponajviše, i naj obširnije govore suprot vire, i bogoshtovju*, koji se čuva u Sakralnoj baštini Senja, jedini do sada pronađeni rukopisi Šime Starčevića. Zajednički je svim tekstovima štokavski ikavski književni jezik i slovopis bez dijakritičkih znakova kakvim se Starčević služio tijekom života (dakle, i nakon uspostave gajice). Nastavljamo s filološkim analizama, a predstoji nam i grafološka analiza.

VGP: Po nekoliko elemenata možemo reći da je autor Šime Starčević. Većina rukopisa ima potpis autora i po prvim provjerama identičan je potpisu Šime Starčevića u dokumentima koji se čuvaju u Senjskom biskupijskom arhivu. Među ostavštinom je rukopis objavljenoga djela *Svakdašnja pobožnost*, a naslovi rukopisa nalaze se na popisu koji navodi Starčević u tekstu u zadarskome časopisu *Zora dalmatinska*. Zanimljivo je da u primjerima u vježbama spominje ličke prostore.

HJ: Nedvojbeno je potrebno još rada na zaokruživanju Starčevićeva lika i djela. Imate li spoznaja o odjeku ove monografije, odnosno događanjima i projektima kojima je, između ostaloga, i ona bila poticaj?

DS: Istraživanja su započela u okviru projekta MZOS-a *Povijest hrvatske sintakse*, a monografija je nastala u okviru projekta *Hrvatska pisana baština od 17. do 19. st.* Sveučilišta u Rijeci. Istraživanje je bilo velik izazov, posebno analize rukopisa. Raduje nas da smo knjigu mogli predstaviti javnosti te da je već objavljeno nekoliko stručnih prikaza jer nam je želja da ime i djelo Šime Starčevića dobije zasluženo mjesto u povijesti hrvatskoga jezika.

VGP: Knjiga je predstavljena u Spomen-kući Ante Starčevića u Žitniku, potom u Rijeci i Zadru, a na Kulturnoj tribini Teologije u Rijeci u Riječkoj je nadbiskupiji održano tim povodom izlaganje o Šimi Starčeviću kao jezikoslovcu i vjerskome piscu. Knjiga sigurno nije povod, ali je podrška planovima za postavljanje spomenika Šimi Starčeviću u Gospiću.

HJ: Zahvaljujemo autoricama na razgovoru, a knjigu preporučujemo svojim čitateljima.